

**ДІАЛОГ КУЛЬТУР КРІЗЬ ПРИЗМУ
«КУЛЬТУРНИХ КОДІВ»: ПРОБЛЕМА «ОБРАНІСТІ»
ТА НЕДОЛІКИ ТЕОРЕТИЧНОГО
ІНСТРУМЕНТАРІЮ СОЦІОЛОГІЇ КУЛЬТУРИ**

ТАЩЕНКО А. Ю.

аспірант факультету соціології

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Науковці відходять від стандартів класичної та неklasичної науки і зосереджуються на розгляді конкретних практик щодо розрізнення між «Ми» та «Вони», між «Я» та «Інший», що відбуваються у повсякденному житті. Однак, хоч ці практики пізнають в межах певного покоління, критерії самого розрізнення сягають своїм корінням у щось більше, давніше та масштабніше, котре не зникає зі зміною поколінь, а лише змінює свої вияви. Тому до сих пір не зникають із наукового обігу такі фундаментальні поняття, як «культура» і «цивілізація». Одним із похідних понять є набуваюче популярності «культурні коди». Соціологами (і не тільки соціологами) вже були здійснені спроби аналізу культурних кодів, однак у кожного цей концепт був визначений водночас і дуже вузько, і дуже широко. Дуже вузько – тому що «культурні коди» були прирівняні до вже перевірених класичних понять – таких, як: «цінності», «сенси», «соціальні норми», «знаки», «символи», «універсалії», «архетипи», «менталітет», «світогляд», «домінанти ідентитету державності», «національний образ світу», «національна свідомість», «колективне несвідоме», «фундаментальні символи», «традиція»

тощо – такий підхід ставить під сумнів необхідність ще одного поняття, що «множить сутності без необхідності» (відповідно до правила «бритви Оккама»). З інших соціальних та наук до згаданого невпорядкованого різноманіття додали ще часткові інтерпретації культурних кодів як форм (правил, сценаріїв) організації знаків, доктрин, властивостей, предметів, практик та мотивів. Дуже широко – тому що зосередження уваги на будь-якій із вищеперерахованих складовій культури автоматично захоплювало автора і вело до повного занурення у вивчення обраного аспекту взагалі, а не до розрізнення ключових і другорядних елементів, не кажучи вже про спроби цілісного осмислення ключових складових матеріальної та духовної культури.

Якщо згадувати класиків, то Т. Парсонс визначав культурні коди як ціннісні принципи та стандарти координації обміну між підсистемами системи соціальної дії; Н. Луман – як бінарні позитивні та негативні цінності-значення, що сприяють або перешкоджають соціальній комунікації; І. Гофман – як соціальні конвенції та правила; Дж. Александер – як культурні смисли; П. Бурд'є – як пізнавальні інструменти сприйняття та поділу світу, вироблені у конкретному суспільстві в конкретний час; Р. Барт – як знаки, котрі розмежовують рівні дискурсів; У. Еко – як систему ймовірностей використання відомих символів для передачі повідомлень; Ж. Бойрійяр – як низку знаків, що формують соціальну реальність або віртуальність. Однак ніхто з них (і з інших відомих нам дослідників в інших галузях) не ставив за мету системне дослідження соціального маркування повсякденних практик через генетичний код тієї чи іншої культури, між тим, визнаючи за концептом значний потенціал. Необхідність та-

кого дослідження може бути обґрунтована і, зокрема, в контексті дослідження діалогу культур.

Діалог культур – це, в першу чергу, особливий вид взаємодії «реальних», тобто конкретних відчутних людей, що виявляється в типових повсякденних ситуаціях – в носінні костюмів, синтезуючих традиції різних народів [1]; в перегляді зарубіжних серіалів з озвучуванням чи субтитрами рідною мовою (що є приводом для гордості за свою культурну ідентичність) [2]; у одночасному користуванні найсучаснішими «благами Заходу» та упованні на патріархальну справедливість у здобутті цих благ (будні «розколотої людини» як гібриду протестантської «економічної людини» на пострадянському просторі) [3] тощо. Та й потрібним «діалог» визнаний багатьма авторами остільки, оскільки його учасники здатні :

1) спілкуватися мовою (у широкому сенсі слова), придатною для вираження конкретних людських реалій (соціальних, економічних, медичних тощо) і практичних інтерпретацій смислів;

2) вирішувати певні практичні завдання та вносити пропозиції щодо засобів їх вирішення після осмислення ситуації з різних сторін;

3) комунікувати вільно і без негативних наслідків, бачачи і відчуваючи зняття важких проблем повсякденності і, отже, бачачи, чуючи, сприймаючи і розуміючи один одного, а не ці проблеми.

Але от серед вчених заходить мова про те, а кого ж можна вважати повноправним суб'єктом діалогу культур, здатним повноцінно представляти у своїй особі всіх інших людей, що належать до певної культури? Іншими словами, хто є «істинним» носієм свого культурного коду? Згідно із перерахуванням необхідних компетенцій, що ми зустріли

у працях низки авторів із царини соціальних наук, гідному претенденту на це звання слід:

- мати високий рівень філософського (варіант – культурологічного) мислення, давати точну кваліфіковану оцінку розглядуваної ситуації (або своєрідний культурологічний діагноз), без якого неможливе об'єктивне вивчення іншої культури;

- глибоко знати рідну мову та культуру, яку він репрезентує – не про останні десятиріччя або одне-два сторіччя її еволюції, а максимально фундаментально, із розумінням її генези та типології;

- вести відверту, професійну, позитивну розмову про культурні, політичні і соціальні проблеми;

- усвідомлювати, приймати і транслювати цінності рідної та іншомовної культур, а також свою роль у встановленні співпраці і взаєморозуміння між народами;

- поєднувати любов, милосердя, прагнення до миру, терпимість і доброзичливість до всіх людей, незалежно від раси, національності, віросповідання тощо.

Відповідно, «ідеальним типом» носіїв культурних кодів і комунікаторів називають (в тому числі і в офіційних документах ООН щодо «діалогу цивілізацій» – див.: [4]): інтелігенцію, інтелектуалів, мислителів, вчених (деякі уточнюють – антропологів, філософів, лінгвістів, політологів), політичних діячів, письменників, художників, духовних подвижників, теологів, представників громадських організацій, працівників мистецтва, культури і засобів масової інформації (кіно– і літературних критиків), конструкторів, іноді згадують туристів і молодь. Тобто, умовно кажучи – представників окремих груп із середнього та вищого класу. Такий підхід зустрічається і в емпіричних дослідженнях культурних кодів – наприклад, дослідження

«Російським репортером» культурного коду Росії, в результаті якого були названі «100 книг, які потрібно прочитати, щоб розуміти себе і один одного», за словами самих дослідників, цілеспрямовано проводили на вибірці, що репрезентує переважно ті ж самі класи: «Ми просили респондентів назвати 20 книг, які не обов'язково є їх улюбленими, але які обов'язково треба прочитати, щоб мати можливість говорити з ними «на одній мові». Було отримано більше ста анкет. Вік учасників опитування – від 18 до 72 років, географія – від Калінінграду до Владивостоку. Серед респондентів журналісти, лікарі, бібліотекарі, будівельники, інженери, бізнесмени, програмісти, офіціанти, менеджери, вчителі і т. д. Майже всі або мають вищу освіту, або навчаються у ВНЗ. Тобто ми опитували представників інтелектуальної еліти, носіїв того самого культурного коду Росії, якщо він існує» [5]. А як же бути з рештою населення, і не тільки в Росії – невже культурні коди не стосуються його повсякденності?

Таким чином постає штучно створена масова маргіналізація, що має латентний характер порівняно з класичними прикладами – еміграцією або різкою втратою якимись широкими колами свого високого соціального становища. Однак це хибне уявлення можна подолати, якщо: по-перше, представити культурні коди як засоби зберігання, передачі та реалізації соціально значимих зразків матеріальної та духовної культури, котрі увійшли у досвід діяльності соціальних груп та спільнот – це об'єднує всі часткові перспективи; по-друге, встановити структуру культурного коду як теоретичного інструменту для класифікації повсякденних практик, зосередившись на ключових характеристиках культури – це відмежовує власне «код» від другорядного; по-третє, застосувавши цей інструмент,

з'ясувати відповідність структурних елементів культурного коду соціальній структурі, що відображена через повсякденні практики – це включає до соціологічного розгляду представників усіх класів, а не «обраних» за інтуїтивними припущеннями чи стереотипами.

Список літератури:

1. Шевченко Ю.А. Костюм как отражение диалога восточной и западной культур // Научный потенциал регионов на службу модернизации. – Астрахань: АИСИ, 2011. – С. 279-282.

2. Бойко О. Культура у просторі глобалізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7556/1/Boyko%2028.pdf>.

3. Мухамеджанова Н.М. Межкультурные коммуникации в условиях глобализации // Вестник ОГУ. – №7 (113)/июль'2010. – С. 67-74.

4. Кузык Б.Н., Яковец Ю.В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее. Т. V: Цивилизации: прошлое и будущее: Учебник / авт. слова к читателю В.М. Филиппов. – М.: Институт экономических стратегий, 2008. – С. 158-159.

5. Андреева О., Вишневецкая Ю., Идлис Ю., Мильчин К., Лейбин В., Тарасевич Г., Шпак В. Геном русской души // Русский репортер. – №5 (283). – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://expert.ru/russian_reporter/2013/05/genom-russkoj-dushi/.
